

AZƏRBAYCANDA BECƏRİLƏN BƏZİ YERLİ TEXNİKİ ÜZÜM SORTLARININ TEXNOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

M.V.AMANOV

Üzüm Yer kürəsinin ən qədim tarixə malik çiçəkli bitkilərindən biridir. Paleobotanik tapıntıların (daşlaşmış bitki qalıqlarının) öyrənilməsi nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, üzüm bitkisi 10 milyon illərlə hesablanan uzun tarixi təkamül yolu keçmişdir.

Azərbaycan üzüm bikişinin ən qədim məskənlərindən biridir. Aparılan tədqiqatların nəticəsi kimi qeyd etmək olar ki, aborigen üzüm sortları ilə zəngin olan Azərbaycan üzümünün ilk əmələ gəlmə və formalaşma ocaqlarından biridir. Tədqiqatlarla müəyyən edilmişdir ki, burada xalq seleksiyası və təbii seçmə yolu ilə 600 qədər üzüm sortu yaradılmışdır. Qafqazda və Zaqafqaziya respublikalarının heç birində bu qədər yerli aborigen üzüm sortu qeydə alınmamışdır. Hal-hazırda da Azərbaycanda təbii yolla, mutasiyalar və təbii hibridləşmələr yolu ilə üzümün yeni forma və sortları yaranır. İnstitutun təcrübə sahəsində 2003-2005-ci illərdə Ağdayı, Dəvəçi güləbəsi və Keçimcəyi sortlarında tumurcuq dəyişməsi yolu ilə yeni formaların yaranması, Respublikanın müxtəlif bölgələrindən gətirilmiş toxum mənşəli yabanı üzüm formalarında müsbət istiqamətdə yaranan dəyişənliklər deyilənlərin əyani sübutudur.

Məlumdur ki, keçmiş İttifaq dövründə ədəbi mənbələrdə Azərbaycanda mədəni üzümçülüğün 3000 illik tarixə malik olması qeyd edilirdi.

Lakin 1962-ci ildə Ağstafa yaxınlığında yerləşən Şomutəpə abidəsi ətrafında aparılmış arxeoloji qazıntılar zamanı e.ə. V-IV minilliyə aid müxtəlif bitki qalıqları ilə yanaşı üzüm toxumları da aşkar edilmişdir. Tədqiqatlarla üzüm toxumalarında həm mədənilik, həm də yaşlılıq əlamətlərinin olduğu müəyyən edilmişdir. Məhz bu tapıntı əsasında Azərbaycanda mədəni üzümçülüğün ən azı 7000 illik tarixi olduğu sübuta yetirilmişdir.

Azərbaycanda yetişdirilən üzüm sortlarına başlanğıc verən əcdad formaların (yabanı üzümün) daşlaşmış yarpaq və toxum qalıqları 1932-ci ildə Azərbaycanın Zəngilan rayonunun Mincivan qəsəbəsi yaxınlığında - Araz çayının sahilində və 1963-cü ildə Xanlar rayonunda Boz dağın qərb hissəsində aparılan qazıntılar zamanı aşkar edilmişdir. Aşkar edilmiş yabanı üzüm qalıqları Yer kürəsinin antropogen dövrünə (insan tarixinin başlanğıc vaxtı) və Araz çayının yuxarı Pliosen qatına, təqribən e.ə. 1,5-2,0 milyon ilə təsadüf edir. Söz yox ki, Azərbaycanda bitən yabanı növlərin qədimliyi və zənginliyi burada müxtəlif istiqamətli, müxtəlif vaxtlarda yetişən yüksək keyfiyyətli xalq seleksiyası üzüm sortlarının yetişdirilməsinə imkan yaratmışdır. Azərbaycan üzümçülüğün əsasını min illər ərzində xalq seleksiyası vasitəsilə yaradılmış texniki və süfrə istiqamətli üzüm sortları təşkil edir. Son illərdə apardığımız tədqiqatlarla müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycanda hal-hazırda 433 yerli aborigen üzüm sortu becərilir. Bunlardan 410 üzüm sortu *caspica* Neqr. və *antastica* Neqr. Şərq ekoloji-coğrafi qrupuna 22 sort *pontica* Neqr. Qara dəniz hövzəsi ekoloji-coğrafi qrupuna və bir sort (Boz Mərəndi) Qərbi Avropa *occidentalis* Neqr. ekoloji-coğrafi qrupa mənsub olmuş-

dur.

Azərbaycanda becərilən Qara dəniz hövzəsi qrupuna aid olan sortlar aşağıdakılardır.

1. Ağ göybəndam	12.Ximbi
2. Ağ kalambir	13.Xunqi
3. Ağdam qızıl üzümü	14.Xurdaçk
4. Ağ lkeni	15.Qara mərəndi
5. Ala şanı	16.Qara lkeni
6. Al anqur	17.Qara mövcü
7. Arı mərəndi	18.Qara pişraz
8. Dəvəçi qara üzümü	19.Qara şanı
9. Gəlşən	20.Qaraçı
10. Göybəndam	21.Leyli
11. Həməşərə	22.Şah-şahı

Bu sortlar tarixi təkamül prosesində seçmə və hibridləşmə yolu ilə əmələ gəlmiş yerli-aborigen üzüm sortlarıdır.

Yuxarıda qeyd olunan sortlardan Dəvəçi qara üzümü, Həməşərə, Qara lkeni və s. Azərbaycanın qiymətli texniki üzüm sortlarıdır. Hal-hazırda Azərbaycanda 30-dan çox texniki üzüm sortu becərilir. AzETÜŞİ-tu tərəfindən isə 20-dən çox yüksək keyfiyyətli texniki istiqamətli üzüm sortları yaradılmışdır. 2006-cı ildə Ağ aldərə, Qara aldərə, Mələyi, Misqalı, Mədrəsə, Bayanşirə, Həməşərə, Şirvanşahı, Xindoqni, Arna-qırna, Qara lkeni, Qaragöz və s. texniki üzüm sortları Seleksiya nailiyyətlərinin sınağı və mühafizəsi üzrə Azərbaycan Dövlət Komissiyası tərəfindən rayonlaşdırılmış və bu sortlardan şərab məhsullarının istehsalına icazə verilmişdir.

Respublikda kişmiş və mövüc hazırlamaq üçün ağ, sarı, çəhrayı və qırmızı kişmiş sortları, Təbrizi, Arna-qırna kimi mövüclük sortlar qurudulmaq üçün təsdiq edilmişdir.

Texniki üzüm sortları üzüm şirəsinin, alkoqolsuz içkilərin, kompot və marinadların, konsentratların, şərab və konyakların, həmçinin qurudulmuş üzüm (kişmiş və mövücün) istehsalı üçün nəzərdə tutulmuş üzüm sortları qrupudur. Texniki üzüm sortlarının səciyyəvi xüsusiyyəti gilədə şirənin çox olması (gilə kütləsinin 75-85%-i) və salxım quruluşunun aşağı göstəricilərə malik olmasıdır. Texniki üzüm sortlarının şəkərliliyi və turşuluğu onlardan istehsal edilən məhsul növünü təyin edir. Süfrə üzüm sortlarından fərqli olaraq texniki sortlar üçün xarici görünüş, salxım və gilənin gözəlliyi kimi göstəricilər əhəmiyyətsizdir. Bu sortlar üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən onların mexaniki və kimyəvi tərkibidir ki, bu da sortun bioloji xüsusiyyətlərindən və becərmə şəraitindən asılıdır. Mənşə və becərmə şəraitindən asılı olaraq texniki üzüm sortları Azərbaycanın bütün zonalarında becərilir. Əsasən Qara dəniz hövzəsi qrupuna aid olan Sivi Abbas, Həməşərə, Qara lkeni üzüm sortları Azərbaycanda geniş yayılmışdır. Şərq sortları qrupundan Azərbaycanda əsasən Kaspika yarımqrupuna mənsub olan Mədrəsə, Bayanşirə, Mələyi, Şirvanşahı kimi texniki üzüm sortları geniş ərazilərdə becərilir.

Yetiştirilmə müddətinə görə Azərbaycanın texniki üzüm sortları 4 qrupa bölünür. Tez yetişən sortlar qrupuna Ağ şirəyi və Qara şirəyi, orta vaxtda yetişən sortlar qrupuna Şirvanşahi, Mədrəsə, orta gec yetişən sortlar qrupuna Ağ aldərə, Qara aldərə, Sivi Abbas, gec yetişən sortlar qrupuna Arna-qırna, Mələyi, Həməşərə, Xindoqni və s. sortlar aiddir.

Texniki üzüm sortlarının gilələri müxtəlif rəngə malik olurlar: Ağ rəngli sortlardan Sivi Abbas, Bayanşirə, Ağ aldərə, Arna-qırna, Ağ kişmiş sortlarını; qara rəngli sortlardan Qara aldərə, Xindoqni, Mədrəsə, Qara İkeni, Həməşərə, Qara kişmiş, Şirvanşahi sortlarını, qırmızı və çəhrayı rəngli sortlardan Qırmızı və Çəhrayı kişmiş sortlarını qeyd etmək olar.

Aşağıda Azərbaycanda becərilən bir neçə texniki üzüm sortlarının qısa ampeloqrafik təsvirləri verilir.

Həməşərə - Azərbaycanın yerli üzüm sortudur. Mənşəyi Cəlilabaddır. Tənəkləri, dəmyə şəraitində güclü boy gücünə malikdir. Məhsuldarlığı yüksəkdir. Gilədə şirə çıxımı ümumi çəkinin 85%-ni təşkil edir. Salxımları iri (30-35 sm. uzunluqda, 15-20 sm. enlikdə) olur. Məhsuldarlığı hektardan 10-15 ton təşkil edir. Gilələri qaramtıl bənövşəyi rənglidir. Gilədə şəkərlilik 20-22%, turşuluq isə 5-5,5 q/l-ə qədərdir. Həməşərə sortunda yüksək keyfiyyətli qırmızı süfrə və qırmızı şirin şərabların hazırlanmasında istifadə olunur.

Bayanşirə - Azərbaycanın xalq seleksiyası sortudur. Mənşəyi Daşkəsən rayonunun Bayan kəndidir. Tənəkləri orta və güclü böyüyəndir. Hermafrodit çiçəkdir. Çiçəklərinə dişcik və erkəkciyə normal inkişaf etdiyindən, tozlanma prosesi yaxşı gedir və çiçəklər az miqdarda tökülür. Məhsuldarlığı yüksəkdir. Hektardan məhsuldarlıq 15-20 tondur. Şirə çıxımı ümumi çəkinin 84%-ni təşkil edir. Xalq seleksiyası sortları arasında Arna-qırna sortundan sonra ən məhsuldar sortdur. Salxımları orta irilikdə və ya iri, silindrəşkilli olur. Gilələri ağdır, qabığı nazikdir, şirəlidir, şirəsi rəngsizdir. Şəkərliliyi 16-20 %, turşuluğu 7-9 q/l-dir. Bayanşirə sortu ağ süfrə şərabları hazırlamaq üçün çox yararlıdır. Bu sortdan Azərbaycanda uzun illər şampan şərab materialının hazırlanmasında istifadə edilmişdir. Sort hazırda Ukraynada, Rusiyanın Kırım, Kuban, Həştərxan vilayətlərində becərilir.

Mədrəsə - Azərbaycanın yerli xalq seleksiyası üzüm sortudur. Mənşəyi Şamaxı rayonunun Mədrəsə kəndidir. Dağlıq şəraitdə ən yüksək şəkər toplayan sort olduğuna görə Dağlıq zonada yerləşən Şamaxı, Ağsu və İsmayilli rayonlarında geniş yayılmışdır. Hal-hazırda bu sortun sahələri genişlənir. Şirədə 20-22% şəkər olur. Şirə çıxımı ümumi çəkinin 83%-ni təşkil edir. Salxımları orta irilikdə, giləsi qara rənglidir. Şirə bütücü və rənglidir. Dabbaq maddələri ilə zəngindir. Hektardan məhsuldarlığı 100-120 sentner təşkil edir. Sortdan yüksək keyfiyyətli qırmızı süfrə və Kaqor tipli desert şərabları hazırlanır. Rusiya və Ukraynada becərilir.

Xindoqni - Azərbaycanın yerli üzüm sortudur. Dağlıq Qarabaqda Ağdam, Füzuli və Beyləqan rayonlarında geniş sahələrdə becərilir. Məhsuldarlığı yüksəkdir. Güclü böyüyəndir. Salxımları iridir. Gilələr salxımda sıx yerləşir. Çiçəkləri hermafroditdir. Qara rənglidir. Şirəsi qırmızı rənglidir. Şirə çıxımı ümumi çəkinin 83,5%-ni təşkil

edir. Şirədə 18-21% şəkər, 5-6 q/l turşuluq olur. Qırmızı süfrə və şirin şərabların istehsalı üçün çox yararlıdır. Rusiya və Ukraynada becərilir.

Mələyi - ən qədim Azərbaycan sortudur. Naxçıvan Muxtar Respublikasında geniş yayılmışdır. Hermafrodit çiçək tiplidir. Tənəkləri güclü böyüyəndir. Məhsuldarlığı yüksəkdir. Hektardan 15-16 ton məhsul verir. Salxımı orta böyüklükdə, gilələri qaradır. Şəkərliliyi 20-22%, turşuluğu 5-6 q/l-dir. Şirə çıxımı ümumi çəkinin 80%-ni təşkil edir. Yüksək keyfiyyətli şərabların hazırlanması üçün istifadə olunur.

Arna-qırna, Ağ aldərə, Qara aldərə, Mələyi, Xərçi, Dik xərçi, Haçabaş, Ayboğan və s. sortların ədəbiyyat mənbələrində Azərbaycan sortları olmasının təsdiq olunmasına baxmayaraq üzümçü- alim A.M.Neqrul 1959-cu ildə nəşr etdirdiyi "Üzümçülük" kitabçasında yanlış olaraq bu sortların Ermənistan sortları olmasını göstərir. Ermənilər bir çox sortları Naxçıvandan, Gəncədən apararaq becərmişlər və bu sortlara erməni adları qoymuşlar. Məsələn, Arna-qırna sortuna -Arevik, Ağ aldərə sortuna - Spitak aldərə, Qara aldərə sortuna -Sev aldərə, Mələyi sortuna - Areni, Xərçi sortuna -Voskaet, Dik xərçi sortuna- Qaran Dmak, Haçabaş sortuna -Ararati, Bayanşirə sortuna -Bananç, Ayboğan sortuna -Astakot, Qırmızı Səabiyyə- Karmir Kaxani və s. Bu münvalla 100-dən çox Azərbaycan üzüm sortu erməni adları ilə əvəz edilmişdir.

Azərbaycanda becərilən texniki üzüm sortları gilədə şirənin çox olması ilə (75-85%), normal şəkərlilik və turşuluq faizləri ilə, qara və qırmızı üzüm sortlarında rəngləyici maddələrin (antosianların), xüsusən də monoqlikozidlərin çoxluğu ilə (50%-dən çox) səciyyələnirlər.

Çox maraqlıdır ki, Ağsu rayonunun Girdimançay sahilində də aşkar edilmiş bənövşəyi rəngli yabanı üzüm formalarında şirədə rəngləyici maddələrin, diqlikozidlərin miqdarı mədəni sortlardan geri qalmır. Bəzən isə üstünlük təşkil edir. Son illər Azərbaycan ET Üzümçülük və Şərabçılıq institutunda aparılmış seleksiya tədqiqatlarının nəticəsində 40-dan çox texniki və süfrə istiqamətli üzüm sortları yaradılmışdır. Onlardan 5-i rayonlaşdırılmış, 6-sı respublikada becərilən sortlarla müqayisədə daha yüksək təsərrüfat və texnoloji göstəricilərə malik olduğuna görə Seleksiya nailiyyətlərinin sınağı və mühafizəsi üzrə Azərbaycan Dövlət Komissiyasına rayonlaşdırmaq üçün təqdim edilmişdir. Ötən il Azəri üzüm sortu Komissiya tərəfindən təsdiq edilərək rayonlaşdırılmışdır.

Respublikada üzümün və onun emal məhsullarının istehsalını artırmaq məqsədi ilə üzümlüklərin sort tərkibinin zənginləşdirilməsi, az məhsuldar üzüm sortlarının yeni, daha məhsuldar sortlarla əvəz edilməsi işi mühüm əhəmiyyətə malik seleksiya tədqiqatlarındandır. Məlumdur ki, Bayanşirə sortundan hazırlanan şampan şərabları keyfiyyətə Avropa sortlarından (Aliqote, Rislinq, Semilyon, Pino qrupu sortları) hazırlanan şampan şərablarından geri qalır. Həmin Avropa sortları isə Respublikanın isti iqlim şəraitində zəif boy gücünə malik olmaqla, az məhsul verirlər. Respublikada şampan şərabı istiqamətli üzüm sortlarının az olmasını nəzərə alaraq, İnstitutda Avropa sortlarının keyfiyyətini və yerli Bayanşirə sortunun məhsuldarlığını özündə tamamlayan, Azərbaycan şəraitinə uyğun yeni şampan istiqamətli üzüm sortlarının yaradılması

yönümündə dəyərli elmi tədqiqatlar aparılmışdır. Belə ki, İnstitutda 12 şampan istiqamətli hibrid üzüm formaları yaradılmışdır. Yaradılmış hibridlərin aqrobioloji və təsərrüfat xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, məhsuldarlıq və keyfiyyət göstəricilərinə görə 2 hibrid: Şirəli və Bəhrəli sortları şampan şərabı istehsalı üçün olduqca yararlıdır.

Respublikamızın əlverişli torpaq-iqlim şəraiti burada müxtəlif istiqamətli üzüm sortlarının yetişdirilməsinə imkan yaradır. Lakin Respublika üzümçülükünün sort tərkibində qara rəngli üzüm sortları kifayət qədər deyildir. Odur ki, İnstitutda emal sənayesində istifadə ediləcək qara rəngli texniki üzüm sortlarının yaradılmasına xüsusi diqqət yetirilir. Bu istiqamətdə aparılan seleksiya işləri nəticəsində 17 texniki istiqamətli üzüm hibridi yaradılmışdır. Həmin hibridlərin tədqiqi zamanı müəyyən edilmişdir ki, onlardan 5-i -Qaragöz, Kəpəz, Göy-göl, Hibrid №2-3 və Hibrid №5-14 sortları emal sənayesində istifadə edilmək üçün olduqca yararlıdır. Həmin sortlar rayonlaşdırmaq üçün 1997-1998-ci illərdə Seleksiya nailiyyətlərinin sınağı və mühafizəsi üzrə Azərbaycan Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Aparılan tədqiqatlara, yaradılmış sortlara xüsusi əhəmiyyət verən Beynəlxalq Üzümçülük və Şərabçılıq təşkilatının Madrid şəhərində fəaliyyət göstərən "Ticarət Liderləri Klubu" İnstitutunu 1998 -ci ildə "Keyfiyyətə görə" XXVII Beynəlxalq Prizə, 2002 -ci ildə Meksikanın Qvadalaxara şəhərində keçirilən müsabiqədə "Almaz ulduz" mükafatına layiq görmüşdür. Yuxarıda qeyd olunan sortlardan müxtəlif çeşiddə ağ, qırmızı süfrə, çəhrayı desert və ətirləşdirilmiş "Nektar" tipli şərab nümunələri hazırlanmışdır. Onu da qeyd etmək ki, yabanı üzüm nektarının istifadəsi ilə ətirləşdirilmiş "Nektar" tipli şərabların hazırlanma texnologiyası ilk dəfə olaraq İnstitut alimləri tərəfindən işlənilib hazırlanmışdır. Hazırlanmış şərab nümunələrinin fiziki -kimyəvi göstəriciləri İnstitutun laboratoriyasında müəyyən edildikdən sonra həmin nümunələr Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Mərkəzi Dequstasiya Komissiyasına qiymətləndirilmək üçün təqdim edilmişdir. Mərkəzi Dequstasiya Komissiyası təqdim edilmiş 12 şərab nümunəsindən 8-ni yüksək, 4-nü isə orta balla qiymətləndirmişdi.

Respublikanın əlverişli torpaq-iqlim şəraiti yüksək keyfiyyətli texniki və süfrə üzüm sortları yetişdirməyə imkan yaradır. Üzümçülükün əksər hissəsi dağ və dağətəyi zonalarda, dəniz və su hövzələrinə yaxın sahələrdə yerləşdiyindən fotosintetik fəal şüaların tərkibində ultrabənövşəyi şüaların miqdarı artıq olur və nəticədə burada qida maddələri ilə zəngin olan müalicə əhəmiyyətli və pəhriz xüsusiyyətlərinə malik yüksək keyfiyyətli süfrə və texniki üzüm sortları yetişir.

Üzüm və üzümdən hazırlanmış məhsullar təbabətdə böyük müalicəvi əhəmiyyətə malikdir. Sinir və qan-damar sistemi xəstəliklərinin müalicəsində üzüm məhsulları

müvəffəqiyyətlə istifadə olunur. Üzüm və üzüm şərabının tərkibində bədxassəli şis xəstəliyinə qarşı təbii "padzəhr" vardır. İngiltərədə çıxan "Qardian" qəzetinin məlumatına görə, uzun müddət bu xəstəliklə mübarizə problemi üzərində işləmiş bir qrup tibb alimi məhz belə bir nəticəyə gəlmişdir. Araşdırıcı alimlərin fikrincə, bu kəşf Aralıq dənizi paradoksu adlanan, İtaliya və İspaniya kimi ölkələrdə ürək-damar və onkoloji xəstəliklərin aşağı səviyyədə olması kimi diqqəti cəkən hadisənin izahına kömək etmişdir. Alimlər üzümün tərkibində olan "Resveratol" adlı maddəni tətbiq etmiş və aydınlaşdırmışlar ki, o xərcəngdən mühafizə xassələrinə malikdir və şisin əmələ gəlməsinin 3 əsas mərhələsində səmərəli təsir göstərir. Resveratol antioksidləşdirici və antimitogen xassələrinə malikdir.

Azərbaycan Respublikasında iqlim -torpaq şəraitinin zənginliyi, foto- sintetik fəal şüaların üzüm bitkisi tərəfindən mənimsənilmə faizinin çoxluğu resveratrol maddəsinin gilədə əmələ gəlməsində mühüm rol oynayır.

Azərbaycan Respublikasında da qeyd olunan tədqiqatların aparılmasını məqsədəuyğun hesab edirik. İnstitutda üzüm genofondunun (aborigen üzüm sortlarının, yabanı üzümün) öyrənilməsinə son illər xüsusi diqqət yetirilir. Mədəni üzüm genofondunun qorunub saxlanması, itmək təhlükəsində olan sortların bərpası üçün İnstitutda 15 hektar sahədə ampeloqrafik kolleksiya bağı salınmışdır. Ampeloqrafiya bağında Azərbaycanın və üzümçülükə məşğul olan xarici ölkələrin 310 üzüm sortu becərilir. Burada dünya üzümçülüüyündə dəyərli olan üzüm sortları içərisində seçilən Qırmızı səbi, Zeynəbi, Xalac, Qırmızı və Sarı kişmiş, Qırmızı üzüm sortları da becərilir.

Genofondu qoruyub saxlamaq üçün 2006-cı ildə İnstitutun Şamaxı Təcrübə Stansiyasında 3 hektar, Samux rayonunun "Amin" fermer təsərrüfatında 1 hektar, Cəncə Regional Aqrar Elm Mərkəzinin təcrübə sahəsində 0,5 hektar, Xanlar Süleymanovun özəl təsərrüfatında 1 hektar ampeloqrafik kolleksiya bağı salınmışdır.

Respublikada yabanı üzüm genofondunu öyrənərkən yabanı üzümün indiyə qədər elmə məlum olmayan ağ giləli forması aşkar edilərək öyrənilmişdir. Bu növə Vitis silvertris var. Alpan Mail adı verilmişdir. Bu növ Quba rayonunun Alpan kənd meşələrində aşkar edilmişdir.

Biz tərəfdən Quba, Qusar, Şamaxı, Ağsu, İsmayilli, Tovuz, Cəlilabad rayonlarında yabanı üzümün mildiu, oidium xəstəliklərinə qarşı davamlı olan ağ, bənövşəyi, qara giləli və erkək çiçək tipli formaları aşkar edilmiş və öyrənilmişdir. Bununla yanaşı Qobustan qoruğu ərazisində quraqılığa davamlı yabanı üzüm nümunələri aşkar edilib öyrənilmişdir. Bunlar hal-hazırda İnstitutun təcrübə bazasında becərilir və tədqiq edilir. Bu formalardan seleksiyada başlanğıc material kimi istifadə edilir.

Azərbaycanda üzüm genofondunun öyrənilməsi genofondla məşğul olan Beynəlxalq təşkilatların marağından və diqqətindən kənarda qalmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Amanov M.V. Azərbaycanın aborigen üzüm sortları. Bakı, 2004
2. Аманов М.В. Генетические ресурсы винограда в Азербайджане. Ялта, 2004
3. Аманов М.В. Виноградарство Азербайджана в условиях аграрных преобразований. Аграрная наука, Москва, 1997, № 12-13
4. Ампе́лография Азербайджанской ССР. Азерб. Гос.Изд. Баку, 1973
5. Баранов П.А. Строение виноградной лозы. Ампе́лография СССР, т. I, Москва, 1946
6. Вавилов Н.И. Центры происхождения культурных растений Тр. по прик. бот., ген. и сел, 1926, т. XVI, № 2
7. Палибин И.В. Палеонтология виноградной лозы. Ампе́лография СССР, т. I, Москва, 1946